

YENİ SOL DALGADAN KÜRESEL DALGAYA TÜRKİYE'DE TERÖRİZM

Engin AVCI*
Öz

Dünyada 1960'ların sonunda yükselişe geçen siyasal şiddet hareketleri Türkiye'yi de etkilemiştir. O dönemlerde Yeni Sol Dalga olarak adlandırılan terörizm dalgası ile birlikte sol ideoloji temelli terörist örgütler ile etnik ayrılıkçı/milliyetçi terörist örgütlerin sayısı hızla artmıştır. Ayrıca, 1980'lerde başlayan ve 2001 yılından itibaren küresel boyuta evrilen dinî dalganın da etkisiyle Türkiye, terörizmin bütün türlerinin hedefi olmuştur. Küresel Terörizm Veritabanı (GTD)'na göre, Türkiye 1970-2017 döneminde 70'e yakın örgüt veya grup tarafından gerçekleştirilen 4.387 şiddet eylemine sahne olmuştur. Bu çalışmanın amacı, 1960'lardan günümüze Türkiye'de terörizmin tarihsel gelişimini incelemektir. Bu kapsamda, öncelikle GTD'deki verilere dayanarak Türkiye'de terörizm olaylarına ilişkin genel bir çerçeve sunulmuştur. Müteakiben Türkiye'de faaliyet göstermiş/göstermekte olan terörist örgütler dikkate alınarak sol ideoloji temelli terörizm, etnik milliyetçi/ayrılıkçı terörizm, din temelli terörizm ve küresel terörizm şeklinde bir sınıflandırma yapılmıştır. Bu sınıflandırma çerçevesinde, ön plana çıkan terörist örgütler açık kaynaklardan edinilen bilgiler ışığında incelenmiştir. Türkiye'de rejim veya sınır değişikliği paydasında benzer özellikler taşıyan örgütlerin, bölgesel ve uluslararası gelişmelere göre dönemsel olarak strateji değiştirdikleri, çoğunlukla dış desteğe bağımlı oldukları ve tarihsel olarak devamlılık gösterdikleri, ulusal ve uluslararası yasa dışı oluşumlara işbirliğine açık oldukları sonucuna varılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Terörizm, Türkiye, Yeni Sol Terör Dalgası, Sol İdeoloji Temelli Terörizm, Din Temelli Terörizm, Etnik Milliyetçi/Ayrılıkçı Terörizm, Küresel Terörizm, Küresel Terörizm Veritabanı
Jel Kodu: F52

Terrorism in Turkey from the New Left Wave to the Global Wave

Abstract

The rise of political violence in the world at the end of 1960s affected Turkey as well. Along with the New Left Wave, which is a wave of terrorism erupted at that time, the number of left-ideological and ethnic separatist/nationalist terrorist organizations increased rapidly. Additionally, with the effect of the religious wave started in 1980s and evolved to a global dimension after 2001, Turkey has become the target of all types of terrorism. According to the Global Terrorism Database (GTD), Turkey became the target of 4,387 violent actions carried out by nearly 70 terrorist organizations or affiliated groups between 1970 and 2017. The aim of this study is to examine the historical development of terrorism in Turkey from the 1960s to the present. In this context, a general framework is drawn with this study primarily related to terrorism incidents in Turkey, based on data retrieved from the GTD. Subsequently, based on the information about the terrorist organizations which have been active in Turkey, a classification was generated as left-ideology-based, ethnic nationalist/separatist, religious-based and global terrorism. Within the framework of this classification, the prominent terrorist organizations were examined in the light of information obtained from open source. The results show that terrorist organizations in Turkey have similar aims in terms of the regime and the border changes; that they are mostly dependent on foreign support and

* Dr., Jandarma ve Sahil Güvenlik Akademisi, Araştırma Merkezleri Müdürlüğü,
engavci@gmail.com; eavci@jandarma.gov.tr , ORCID: 0000-0002-5881-1530

open to the cooperation with the national and international illegal entities; that they revise their strategies periodically based on the regional and international developments; and show continuity historically.

Key words: *Terrorism, Turkey, New Left Terror Wave, Left-Ideology-Based Terrorism, Religious-based Terrorism, Ethnic Nationalist/Seperatist Terrorism, Global Terrorism, Global Terrorism Database*

Jel Code: F52

Giriş

Günümüzün en önemli güvenlik sorunlarından biri olan terörizm, neden olduğu birçok can kaybının yanında ekonomik, sosyal ve kültürel hayata tespiti imkânsız zararlar vermektedir. Terörizm alanında yapılan birçok araştırma, bu tehdidin tamamen yok edilmesinin mümkün olmadığına, farklı zaman ve mekanlarda, farklı türlerde yeniden ortaya çıktığına işaret etmektedir.

Modern anlamda terörizm, 1789 Fransız İhtilali'nden sonra ya da 1880'lerde Rusya'daki anarşist hareketlerle ortaya çıkmıştır. Öte yandan M.S. 66-73 yıllarında Filistin'de Roma İmparatorluğuna karşı faaliyet gösteren *Sicariiler*, 11'inci yüzyıldan itibaren Hasan Sabbah liderliğinde Selçuklulara karşı mücadele eden Haşhaşinler ya da Hindistan'daki *Thug* örgütü geleneksel anlamda ilk terörizm hareketleri olarak ele alınabilir. Modern ve geleneksel terörizm tartışması bir yana bırakılırsa, kökeni çok eskilere dayanan bu güvenlik sorununun taktik ve strateji değiştirerek günümüze kadar intikal ettiği söylenebilir.

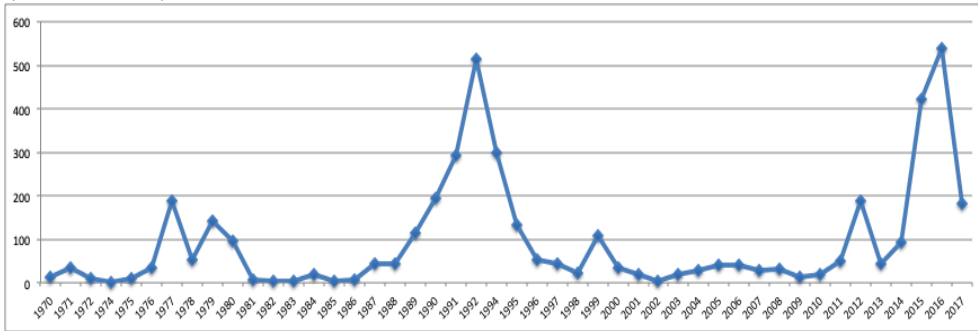
Türkiye'de terörizm çalışmaları genellikle 20'nci yüzyılın ikinci yarısında başlayan siyasal şiddet hareketleriyle başlatılır. Osmanlı İmparatorluğu'nun egemenliğindeki topraklarda veya Kurtuluş Savaşı döneminde ve Cumhuriyet'in ilanından sonra Anadolu'da görülen birtakım isyan ve ayaklanmalara genellikle terörizm çalışmaları içinde yer verilmemektedir¹. Bununla birlikte Osmanlı döneminde etkili olan Celali İsyânları² Anadolu'daki ilk terörizm hareketi olarak değerlendirenler de vardır (Ortaylı, 2002: 7). Tarihi veya kökeni ne olursa Anadolu, tarih boyunca birçok savaşa, siyasi çekişmeye, ayaklanmaya, eşkıyalığa ve terörist harekete ev sahipliği yapmıştır.

Cumhuriyetin kurulmasından önce ve sonra terörizmin birçok farklı türüyle mücadele eden Türkiye, bu alanda en önemli tecrübeye sahip ülkeler arasında yer almaktadır. Çok ağır bedellerle edinilen bu tecrübelerin küresel bir boyuta evrilen terörizm tehdidiyle mücadelede kullanılan stratejilere yansıtılması çok önemlidir. Bu çalışmanın amacı,

1960'lerden günümüze Türkiye'de terörizmin tarihsel gelişimine ilişkin genel bir çerçeve sunmaktır. Bu kapsamda, öncelikle Küresel Terörizm Veritabanı'ndan derlenen verilere dayalı olarak hazırlanan veriseti üzerinden Türkiye'de terörizm olaylarına ilişkin genel bir çerçeve sunulmuştur. Müteakiben Türkiye'de faaliyet göstermiş/göstermekte olan terörist örgütler dikkate alınarak sol ideoloji temelli terörizm, etnik milliyetçi/ayrılıkçı terörizm, din temelli terörizm ve küresel terörizm şeklinde bir sınıflandırma yapılmıştır. Bu sınıflandırma çerçevesinde, ön plana çıkan terörist örgütler açık kaynaklardan edinilen bilgiler ışığında tarihsel olarak incelenmiştir.

Türkiye'de Terörizm

Bilimsel veri açısından sorunlu bir araştırma alanı olan terörizm konusunda, Türkiye'de terör olaylarının kaydedildiği bir veritabanı bulunmamaktadır. Bununla birlikte, ABD Maryland Üniversitesi tarafından açık kaynaklardan derlenen verilerle 1970'lerden itibaren dünyadaki terör olaylarının kaydedildiği Küresel Terörizm Veritabanı (*Global Terrorism Database, GTD*) terör olaylarına ilişkin tarih, olay yeri, kullanılan silah, hedefin özelliği, kayıp sayısı ve terörist grup hakkında genel bilgiler sunmaktadır. GTD'ye göre 1970-2017 yılları arasında Türkiye'de toplam 4.287 terör eylemi gerçekleşmiştir. Örgüt bazında 1.393'ü faili meçhul, 1660'sı faili şüpheli, 1.053'ü faili belli olan bu olaylar, 67 farklı terörist örgüt veya bu örgütlerle iltisaklı gruplar tarafından gerçekleştirilmiştir (GTD, 2019).

Şekil 1 Türkiye'deki Terör Olaylarının Yıllara Göre Dağılımları (GTD, 2019).

Olayların yıllara göre dağılımı Şekil-1'dedir. 1990'lı yılların ilk yarısı ile 2015 ve 2016 yılları yüksek olay sayıları ile dikkat çekmektedir. Faili belli olmayan olaylar dışında kalan 2.868 terör olayı incelendiğinde, bu eylemlerin % 76'sının etnik ayrılıkçı/milliyetçi, %16'sının sol ideoloji temelli, %3'ünün din temelli, %3'ünün küresel terörizm ve % 1'inin birden fazla örgüt işbirliğinde gerçekleşen olaylardan oluştuğu görülmektedir.

Modern anlamda sistematik terörizmin 1960'larda başladığı kabul edilirse, Türkiye'de terörizmi Tablo-1'de gösterilen başlıklar altında incelemek mümkündür.

Tablo-1 Türkiye'de Terörizm Türleri ve Terörist Örgütler.

Terörizm Türü	Başlıca Terörist Örgütler
1. Sol İdeoloji Temelli Terörizm	Devrimci Halk Komünist Partisi Cephesi (DHKP/C), Türkiye Komünist Partisi / Marksist Leninist (TKP/ML), Maoist Komünist Parti (MKP), Marksist Leninist Komünist Parti (MLKP), Türkiye Halk Kurtuluş Ordusu (THKO)
2. Etnik Milliyetçi/Ayrılcı Terörizm	Kürdistan İşçi Partisi (Partiyê Karkerên Kurdistanê, PKK), Ermenistan'ın Kurtuluşu İçin Gizli Ermeni Ordusu (Armenian Secret Army for Liberation of Armenia, ASALA), Ermeni Soykırımı için Adalet Komandoları-Ermeni Devrimci Ordusu (Justice Commandos for Armenian Genocide-Armenian Revolutionary Army, JCAG-ARA)
3. Din Temelli Terörizm	Türkiye Hizbullahı, İslamî Büyük Doğu Akıncıları Cephesi (IBDA/C), İslamî Hareket Örgütü, İslamî Cemaatler Birliği ve Anadolu Federal İslam Devleti, Tevhid-Selam (Kudüs Ordusu), Fetullahçı Terör Örgütü/Paralel Devlet Yapılanması (FETÖ/PDY)
4. Küresel Terörizm	El Kaide, DAESH (Irak ve Şam İslam Devleti, IŞİD)

Sol İdeoloji Temelli Terörizm

Terörizmin tarihsel gelişimini belirli bir zaman dilimindeki eylem süreci olarak tanımladığı “dalga kavramı” çerçevesinde ele alan Rapoport (2004: 48-65) Anarşist, Sömürge Karşısı, Yeni Sol ve Dinî Dalga olmak üzere dört farklı terör dalgasından bahseder. 1960'ların sonu ve 1970'ler dünyada siyasal şiddet hareketlerinin arttığı dönemlerdir. Rapoport'un Üçüncü Terör Dalgası ya da Yeni Sol Dalga olarak adlandırdığı bu dönemin ideolojik arka planında Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB)'nde ortaya çıkan Marksizm, Leninizm ve Komünizm ile Çin'de ortaya çıkan Maoizm yer almaktadır. 1967'de Orta Doğu'daki Altı Gün Savaşları ile Bolivya'da Ernesto Che Guevara'nın öldürülmesi, 1968'de Paris'teki öğrenci olayları ile Vietnam Savaşı Yeni Sol Dalga'yı etkileyen önemli gelişmelerdir (Guelke, 1995; Rapoport, 2004: 58). Günümüzde etkisi azalmakla birlikte hâlâ varlığını devam ettiren terörizmin bu türü sol ideoloji temelli terörizm olarak adlandırılabilir. Genel olarak sosyalist devrimin amaçlandığı bu türde; teknik, taktik ve strateji açısından farklı fikirlerin savunulduğu örnekler mevcuttur. Eski SSCB modeli (Lenin, Stalin, Troçki), Çin modeli (Mao Zedung) ve Arnavutluk (Enver Hoca

Sosyalizmi) modeli sıklıkla tercih edilen modellerdir. Sol ideoloji temelli örgütler öncelikle devrim için gerekli koşulların hazırlanması gerektiğini, demokratik yollarla iktidarın ele geçirilemeyeceğini, sadece silahlı güçlerle amaca ulaşılacağını savunurlar. 1959 Küba Devrimi'nin bu örgütler üzerinde önemli etkisi olmuştur. SSCB'nin savunduğu işçi devriminin aksine halk devrimi olarak görülen Küba Devrimi, SSCB'ye bağlı kalmadan ve silahlı mücadeleyle devrimin gerçekleşebileceği fikrini güçlendirmiştir. Devrimin öncülerinden Ernesto Che Guevara sol ideoloji temelli terörizmin idolü olmuştur (Çağlar, 2009: 47-48).

Türkiye'de sol ideoloji temelli terörizm Yeni Sol Dalga ile birlikte yükselişe geçmiştir. Bu dönemde dünyanın çeşitli bölgelerindeki siyasal şiddet hareketleri Türkiye'yi de etkilemiş ve ülkedeki sol ideoloji temelli örgüt sayısı artmıştır. Bölünme ve alt gruplar dâhil, 1980'lere kadar Türkiye'de 100 civarında sol ideoloji temelli örgütün faaliyet gösterdiği ileri sürülmektedir (Çağlar, 2009: 47-48). Bu örgütlerin nihai amacı, Türkiye'de sosyalist bir rejim kurmaktır. Devleti, egemen sınıfın (burjuva) baskı aracı olarak gören bu örgütler sosyalist rejimi getirmek için işçi sınıfının (proletarya) iktidara gelmesini hedeflerler. Bunun için öncelikle kitleleri politize ederek harekete geçirmek ve askerî bir örgütlenmeyi sağlamak üzere “devrimci öncü birlikler” adı verilen birimler teşkil ederler. Bu birliklerde “gerilla”³ adını verdikleri kırsalda ve kentlerde örgütlenerek eğitilen elemanlar yer alır. Psikolojik savaş ve propaganda gibi yöntemlerle politize edilen ve mutsuzlaştırılan halkın, silahlı propaganda yoluyla şiddete zorlanması ve mevcut rejimden umudunu keserek alternatif rejime yönelmesi amaçlanır. Son aşamada işçi sınıfının siyasi bir parti altında örgütlenmesi, düzenli bir halk ordusunun kurularak mevcut rejime karşı devrimci bir savaşın başlatılması, rejimin yıkılması ve sosyalist bir rejimin kurulması amaçlanır (Çağlar, 2009: 49).

Türkiye'de faaliyet göstermiş/gösteren sol ideoloji temelli terörist örgütlerden bazıları şunlardır: Devrimci Halk Kurtuluş Partisi/Cephesi (DHKP/C)⁴, Türkiye Komünist Partisi/Marksist-Leninist (TKP/ML)⁵, Maoist Komünist Parti (MKP)⁶, Marksist Leninist Komünist Parti (MLKP)⁷ ve Türkiye Halk Kurtuluş Ordusu (THKO)⁸'dur (Çağlar, 2009: 48; Terör Örgütleri, 2015; Karabudak, 2000; Sayarı, 1987: 22-27).

Sosyalist devrim paydasında ortak bir stratejiyi benimseyen bu örgütler, uygulanan taktik ve teknikler bağlamında farklı özellikler gösterirler. Örneğin; TKP/ML'nin askerî kanadı olan Türkiye İşçi Köylü Komünist Ordusu (TİKKO), Türkiye'nin kırsal bir topluma sahip olduğunu ileri sürerek hareketin kırsaldan başlatılması ve buralarda “kurtarılmış

bölgeler” oluşturulması gerektiğini (kır gerillası) savunurken, MLKP ve THKO Türkiye’nin kentleştiğini, bu nedenle hareketin kentlerden başlaması gerektiğini belirterek kentlerde örgütlenme fikrini (kent gerillası) savunurlar (Çağlar, 2009: 48-49).

Eleman temini için üniversite öğrencileri, işsiz veya hapse düşmüş gençler ile sivil toplum kuruluşlarının üyelerini hedef alan bu örgütler, sosyal faaliyet görünümündeki toplantılarda sol ideolojiye sempati uyandırmaya çalışırlar. Geliştirilen yakın ilişki sayesinde örgüte sempati besleyen gençler, verilen ideolojik altyapıyla birlikte örgütsel doküman ve broşür dağıtma, toplumsal olaylarda yer alma gibi yasa dışı faaliyetler içine çekilerek aşama aşama örgüt üyesi hâline getirilirler. Kolluk kuvvetleriyle çatışmaları teşvik edilen ve karakola düşmeleri sağlanan gençler, hem devlete karşı kin duygusu beslemeleri yönünde kışkırtılmakta hem de karakollardaki davranışlarına göre bir tür güvenilirlik testine tabi tutulmaktadır. Bu süreç sonunda bireylerin aktif örgüt üyesi olmaları ve üst kadrolarda görevlendirilmeleri sağlanmaktadır (Çağlar, 2009: 51).

Sol ideoloji temelli terörizmin genel hedefleri kapitalizmin öncüsü olarak görülen ABD ile müttefiklerinin askerleri, vatandaşları, diplomatik kişileri ve kuruluşları ile bunlara ait tesisleri ve özel şirketlerdir (Çağlar, 2009: 50). İstanbul’da 1996 yılında işadamı Özdemir Sabancı ile 2015 yılında Cumhuriyet Savcısı Mehmet Selim Kiraz’ın DHKP-C üyelerince öldürülmesi yakın geçmişte gerçekleştirilen en dikkat çekici eylemlerdir (Anadolu Ajansı, 2019). Ayrıca, sol ideoloji temelli örgütlere mensup teröristlerin İstanbul’da Gezi Olayları olarak bilinen toplumsal olaylarda kitleleri provoke edici girişimlerde buldukları konusunda bilgiler mevcuttur (İçişleri Bakanlığı, 2017: 10; Star, 2018). 12 Eylül 1980’deki askerî müdahaleden sonra Türkiye’deki etkinliği azalan sol ideoloji temelli terörizm SSCB’nin yıkılması ve Doğu Bloku’nun dağılmasına paralel olarak ciddi oranda güç kaybetmiştir. Bununla birlikte yurt içinde ve yurt dışında varlıklarını devam ettiren ve silahlı eylem kapasitelerini kısmen koruyan bu örgütler son dönemlerde özellikle toplumsal olaylarda oynadıkları kışkırtıcı rol ile küresel terör örgütleri ile yaptıkları işbirliğiyle dikkat çekmektedirler.

Etnik Milliyetçi/Ayrılkçı Terörizm

Etnik bir kimliğe dayanarak belirli bir bölgede bağımsız, federal ya da otonom bir yapıda devlet kurmak amacıyla başvuru terörizm türü etnik milliyetçi/ayrılkçı terörizm olarak tanımlanabilir. Türkiye’de kendilerini Kürt veya Ermeni kimliği üzerine inşa eden terörist örgütler bu grupta yer almaktadır. Amaçları doğrultusunda sağ veya sol ideolojiyi benimseyebilen bu örgütler dinî bir çizgiyi de seçebilirler. Kimi zaman da

çelişen ideolojileri aynı anda veya dönemsel olarak benimsedikleri gözlemlenebilir. Örneğin; Türkiye, Irak, İran, Ermenistan, Azerbaycan ve Suriye topraklarının bazı bölgelerini içine alan bağımsız bir Kürt devleti kurmak çoğu örgütün ortak amacıdır. Bununla birlikte, Kürt kimliğine ve kültürüne ilişkin daha fazla hak elde etmek, Türkiye içinde federal ya da otonom bir yapıda yer almak şeklindeki amaçlara da rastlanılmaktadır (Çağlar, 2009: 55-57). Marksist bir ideolojiyi benimseyen PKK'nın dinine bağlı kitleleri etkilemek adına zaman zaman dinî motifleri kullanması; Ermeni terörizminin nüveleri olan Hınçakların Marksist, Taşnakların ise milliyetçi ideolojiye bağlı olması bu konudaki örnekler arasındadır. GTD verilerine göre Türkiye'de gerçekleşen terörist eylemlerin %75'i etnik milliyetçi/ayrılıkçı terörist örgütler tarafından gerçekleştirilmiştir (GTD, 2019). Türkiye'de etnik milliyetçi/ayrılıkçı terörizmin en önemli iki örneği Ermeni terörizmi ve PKK terörizmidir.

Ermeni Terörizmi: ASALA ve JCAG-ARA

19'uncu yüzyılın sonlarında Anarşist Dalga ile ortaya çıkan ve tarihsel olarak farklı ideoloji, strateji ve taktikler kullanan Ermeni terörizminin son yıllarda tespit edilen bir eylemi olmasa da tamamen yok olduğunu söylemek zordur. Kökleri Osmanlı İmparatorluğu dönemine kadar uzanan Ermeni terörizmi, 19'uncu yüzyılda Balkan Yarımadası'nda ortaya çıkarak Osmanlı'ya karşı faaliyet gösteren terörist örgütlerden farklı bir özellik sergilemiştir. Balkan devletlerinin bağımsızlıklarını kazanmasından sonra yok olan terörist örgütlerin aksine Ermeni terörizmi, bağımsız Ermeni devletleri kurulduktan sonra da yeni misyonlar edinerek yaşamaya devam etmiştir (Karaca, 2015: 221). Ermeni terörizmi tarihsel olarak üç kuşak şeklinde incelenebilir. Bunlar; Osmanlı dönemi (1890-1896), Nemesis eylemleri (1921-1922) ile ASALA ve JCAG-ARA eylemleridir (1973-1994) (Karakoç, 2008: 97).

Osmanlı devletinin son dönemlerinde 1880'lerden sonra Ermeniler siyasi içerikli cemiyet, parti ve komiteler kurmuşlardır. Dağınık bir görüntü çizen bu grupların ortak amacı Osmanlı Devleti'nden ayrılmaktır (Günay, 2012: 39). Ermeni terörizminin vücut bulduğu bu grupların başlıcaları Armenakan ve Hınçak partileri ile Taşnak veya Taşkantsutyun olarak bilinen Ermeni Devrimci Federasyonu'dur. Bağımsız bir Ermenistan devleti kurma konusunda birleşen bu örgütler arasında Marksist ideolojiyi, radikal milliyetçiliği, hatta liberal görüşü savunanlar vardır (Karaca, 2015: 222). 1885'te Van'da kurulan Armenakan Komitesi ayaklanma yoluyla kendi kendini yönetme hakkına kavuşmayı amaçlar. Milliyetçi bir çizgide olan komite "Kan dökmeden hürriyet olmaz" sloganıyla şiddete başvurmuştur (Gürün, 1983'ten akt. Halaçoğlu, 2001: 16). 1887'de Cenevre'de kurulan ve

Marksist ideolojiyi benimseyen Hınçak Partisi'nin amacı Doğu Anadolu'da bağımsız bir Ermeni devleti kurarak bunu Rusya ve İran Ermenistanı ile birleştirmektir (Günay, 2012: 24). Sasun ve Zeytun İsyancıları, Kumkapı ve Babıâli gösterileri ve Osmanlı Bankası saldırısı örgütün önemli eylemlerindedir. Marksist Hınçakların aksine milliyetçi bir ideolojiyi benimsemeyen ve bağımsız Ermenistan fikrini savunan Taşnak partisi ise isyan çıkarmayı, ihtilalci çeteler kurmayı, halkı silahlandırmayı, hükûmet yetkililerine ve kurumlarına karşı eylem yapmayı amaçlamıştır (Halaçoğlu, 2001: 17).

İlk dalgada başarılı olamayan Ermeni terörizminin ikinci girişimi Ermeni Devrimci Federasyonu tarafından düzenlenen ve Eski Yunan mitolojisinde “adalet ve intikam Tanrısı” olarak yer alan Nemesis adıyla başlattığı eski Osmanlı yöneticilerine yönelik suikast kampanyasıdır (Gunn, 2012: 125). 1915 yılındaki Tehcir'in⁹ (zorunlu göç) intikamı olarak başlatılan Nemesis'in hedefleri arasında Osmanlı yöneticileri, İttihat ve Terakki'nin ileri gelenleri, Azerbaycan devlet adamları ve bazı Ermeniler yer almıştır (Karaca, 2015: 225). Talat Paşa, Said Halim Paşa, Bahattin Şakir ve Cemal Azmi Bey ve Cemal Paşa gibi Osmanlı Devleti'nin üst düzey yöneticileri örgütün hedef aldığı isimler arasındadır (Karakoç, 2008: 76-96). 15 Mart 1921 tarihinde Talat Paşa'yı Berlin'de bir sokakta öldüren Sogomon Tehlirian isimli Ermeni teröristin yargılandığı mahkemede, suçunu itiraf edip pişmanlık duymadığını ifade etmesine rağmen jürinin Tehlirian'ı suçsuz bulması, gelecekteki Ermeni terörizmine de şiddeti meşru göstermek için fırsat vermiştir (Gunn, 2012: 132-135).

Nemesis hareketinden sonra 1970'lere kadar Tehcir ve I. Dünya Savaşı nedeniyle dünyanın farklı coğrafyalarına dağılan ve asimilasyon sorunu ile karşı karşıya kalan Ermeniler, Türk düşmanlığına dayalı bir kimlik inşası ile bu sorunu çözmeye çalışmışlardır. Bu süreçte terörizmi onaylamamasına rağmen Ermeni Kilisesi, Ermeni ulusunun kendini tanımlamasında merkezî bir rol oynamıştır (Tololyan, 1987: 89-90). Yukarıda özetlenen tarihsel altyapı, Ermeni Kilisesi'nin gayretleri ve Türkiye'den toprak talep eden SSCB lideri Stalin ile Yunanistan ve Güney Kıbrıs Rum Kesimi'nin Ermenilere verdiği destek 1970'lerde yükselen terörizm dalgasıyla birleşince, yarım yüzyıl fırsat kollayan Ermeni terörizmi yeniden güç kazanmıştır. Ermeni terörizmini canlandıran ilk olay 22 Ocak 1973'te ABD Los Angeles'ta Türkiye Başkonsolosu Mehmet Baydar ve Bahattin Demir'in George Yanikian adlı bir Ermeni tarafından öldürülmesidir. Rusya ve İran'da yaşadıkdan sonra ABD'ye göç eden 78 yaşındaki Yanikian Baydar'a telefon ederek Türkiye'yi çok sevdiğini ve çok değerli bir tablo hediye etmek istediğini söylemiş, kendisini davet ettiği Santa Barbara'da bir otelde öldürmüştür.

Yanikian amacının Türklerin öldürdüğünü iddia ettiği kardeşinin intikamını almak olduğunu ifade etmiştir (Çitlioğlu, 1998: 13). Bu cinayetin işleniş şekli 1970 ve 1980'li yıllarda Ermeni terörizmine esin kaynağı olmuş ve en çok başvurulan eylem türü olarak benimsenmiştir.

1973 sonrası Ermeni terörizminin önemli iki örgütü Ermenistan'ın Kurtuluşu İçin Gizli Ermeni Ordusu (*Armenian Secret Army for Liberation of Armenia*, ASALA) ve Ermeni Soykırımı İçin Adalet Komandoları-Ermeni Devrimci Ordusu (*Justice Commandos for Armenian Genocide-Armenian Revolutionary Army*, JCAG-ARA)'dır. Gizemini hâlâ koruyan ASALA'nın 20 Ocak 1975'te Lübnan'da kurulduğu ve Filistinli bir Hristiyan olan George Habbaş'ın liderliğini yaptığı Filistin'in Kurtuluşu için Halkçı Cephe¹⁰ (*Popular Front for the Liberation of Palestine*, PFLP)'den lojistik destek ve eğitim aldığı ileri sürülmektedir (Çitlioğlu, 1998: 15). ASALA'nın kurucusu Agop Agopyan, Mihran Mihrian, Vahram Vahramian ve İran İrmian takma adlarını kullanan, gerçek ismi bilinmeyen Lübnan asıllı olduğu sanılan bir Ermenidir (Çitlioğlu, 1998: 21). ASALA'nın ilk eylemi 22 Ekim 1975'te Viyana'da Türkiye'nin Avusturya Büyükelçisi Daniş Tunagil'in Nubar Sofuyan ve Keyork Kekigyan isimli teröristler tarafından öldürülmesidir (Savcı, 1985: 43). Kuruluşundan itibaren Türk hedeflerine saldıran ASALA, 1979 Kasım ayından sonra üyelerini tutuklayan Batılı ülkeleri de hedef almaya başlamıştır.¹¹ Bu strateji değişikliği ile kendisi de hedef hâline gelen örgüt aynı zamanda sonunu hazırlamıştır (Çitlioğlu, 1998: 26-27). Milliyetçi Taşnaklar tarafından kurulan JCAG-ARA ise Sovyet yanlısı ASALA'nın aksine, Sevr Antlaşması doğrultusunda komünist olmayan, bağımsız bir Ermenistan kurmayı amaçlamış ve antlaşmayı imzalayan devletlerden destek beklemiştir (Çitlioğlu, 2002: 24-25). 1973-1994 yılları arasında etkili olan ASALA, JCAG-ARA ve bağlantılı diğer Ermeni terörist örgütler tarafından 36 Türk diplomat öldürülmüş (Uluçevik, 2015), 200'den fazla eylemde onlarca kişi hayatını kaybetmiş ve yaralanmıştır (Savcı, 1985: 42-47). Ermeni terörizmi, amaçları doğrultusunda PKK başta olmak üzere, diğer terörist örgütlerle işbirliği yapmaktan kaçınmamıştır. Özellikle PKK içindeki Ermeni kökenli teröristlerin sayıca çokluğu ASALA'nın PKK'nın taşeronu ve devamı olduğuna ilişkin iddiaları ispatlar niteliktedir (Karakoç, 2008: 129-138).

Ermeni terörizmi Büyük Ermenistan Devleti'ni kurmak için Türkiye'den Kars ve Ardahan gibi kuzeydoğu illerini kapsayan bölgeyi ele geçirmek gayesiyle ortaya çıkmıştır (Çağlar, 2009: 55). Bu amaca ulaşamamış olsa da gerçekleştirdiği eylemlerle Türk düşmanlığına dayalı bir Ermeni kimliği ve bazı çevrelerde mağduriyet algısı yaratmıştır. Günümüzde şiddete başvurmayan Ermeni hareketi, tehcirin uluslararası

platformda soykırım olarak kabul edilmesi ve Türkiye'nin tazminat ödemeye mahkum edilmesi için propaganda faaliyetlerine devam etmektedir.

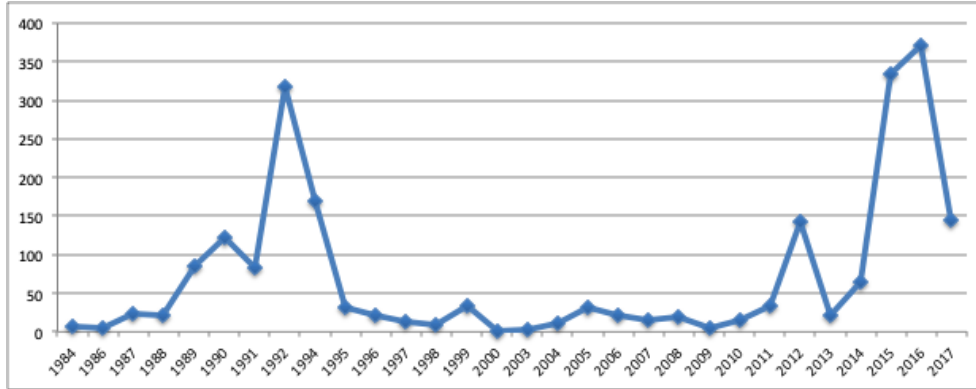
PKK Terörizmi

Türkiye'ye karşı faaliyet gösteren en etkili etnik milliyetçi/ayrılıkçı terörist örgüt Kürdistan İşçi Partisi (*Partiyi Karkeren Kürdistane* PKK)'dir.¹² PKK dışında Kürt etnik kimliğine dayanan diğer terörist örgütler; Kürdistan Devrim Partisi, Kürdistan Demokrat Partisi/Kuzey (PDK/*Bakur*), Kürdistan Özgürlük Şahinleri (TAK, *Teyrêbazên Azadiya Kurdistan*), Kurtuluş Bayrağı Örgütü (*Ala Rızgari*), Kürdistan Ulusal Kurtuluşçuları (KUK), Kürdistan Öncü İşçi Partisi'dir. Bunlara ilave olarak dinî bir çizgi benimsemekle birlikte Kürt kimliğini savunan Türkiye Hizbullahı (Kürt Hizbullahı), Kürdistan İslam Hareketi ve Kürt İslam Birliği Partisi gibi örgütler de vardır (Terör Örgütleri, 2015; Törel, 2002: 33-35).

PKK'nın ortaya çıkışı ve Türkiye'nin Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde sosyal hayatı ve kamu düzenini bozmaya başlaması 1973-1981 döneminde olmuştur. Markist-Leninist ideoloji üzerine kurulan PKK, Türkiye'de devletin Kürtleri sömürdüğü, Kürt vatandaşların yaşadıkları bölgelerdeki ağalık sistemi ve dinî yapının bir iç sömürü düzeni kurduğu iddialarıyla ortaya çıkmıştır (Özcan, 2002: 107). 1970'lerin başında Ankara'da Abdullah Öcalan'ın da aralarında bulunduğu sol görüşlü üniversite öğrencileri tarafından çeşitli derneklerin çatısı altında yürütülen Kürtçülük hareketleri 1973'te Çubuk'ta, 1974'te Tuzluca'yır'da ve 1976'da Dikmen'deki toplantılarla aşama aşama örgütlü hâle gelmiştir. Dikmen toplantısı sonrasında "Apocular" olarak anılan örgüt, 1978 yılında Diyarbakır'ın Lice ilçesi Fis Köyü'nde 25 kişinin katıldığı 1'inci Kongre ile partileşmiş, 30 Temmuz 1979 tarihinde ağalık sisteminin ve devletle işbirliğinin temsilcisi olarak gördüğü Bucak Aşireti lideri ve milletvekili Mehmet Celal Bucak'a suikast girişiminde bulunarak kuruluşunu duyurmuştur (Demir, 2010: 266-267). PKK'nın ortaya çıkışında Türkiye'nin sınır komşuları Ermenistan, İran, Irak ve Suriye'nin politik talepleri; coğrafi koşullar nedeniyle ulaşım, iletişim ve enerji kaynaklarının yetersizliği; devlet gücünün bu bölgelerdeki zayıflığı; bölgedeki toplumsal yapı (aşiret sistemi) ve destek veren devletler ile örgütlerin çıkarları gibi bölgesel koşullar etkili olmuştur (Özcan, 2002: 107-108).

1980'lerin başında Türkiye'deki siyasi, sosyal ve ekonomik problemler nedeniyle yapılabilecek askerî bir müdahalenin örgüt açısından

olumsuz sonuçlar doğuracağını düşünen Öcalan ve üst düzey yöneticilerin çoğu Suriye'ye geçmiştir. Beyrut'ta Naif Havatme'nin Filistin Demokratik Kurtuluş Cephesi (FDKC) örgütü ile irtibat kurularak örgüt Bekaa Vadisi'ne yerleştirilmiş; Helve kampında 1992'ye kadar eğitim alan örgütün eleman sayısı ve etkinliği artırılırken, Irak'taki Kürdistan Demokrat Partisi (KDP) ile ilişki kurulmuştur. Bu süreçte Türkiye-İrak "Sınır Güvenliği ve İşbirliği Antlaşması" uyarınca Türkiye Irak'ın kuzeyine operasyonlara başlamıştır. PKK-KDP ilişkilerinin geliştiği bu dönemde Lübnan'daki örgüt elemanları Irak'ın kuzeyinde oluşturulan kamplara ve bölgelere kaydırılmıştır. 1984'te Kürdistan Kurtuluş Birliği (*Hezen Rızgariye Kurdistan, HRK*) adıyla askerî kanadını faaliyete geçiren PKK, 15 Ağustos 1984'te Siirt'in Eruh ve Hakkari'nin Şemdinli ilçelerine yaptığı baskınlarla silahlı direnişi başlattığını ilan etmiştir. Bu tarih daha sonra, PKK tarafından kuruluş tarihi olarak anılmaya ve kutlanmaya başlanmıştır. 1986'tan sonra terör örgütünün askerî kanadı Kürdistan Halk Kurtuluş Ordusu (*Arteşe Rızgariya Gele Kurdistan, ARGK*) adını almıştır (İmset, 1993'ten akt. Demir, 2010: 267-268). Eruh ve Şemdinli saldırıları sonrasında devletin gösterdiği tepkiye bağlı olarak hareketliliği azalan örgüt stratejisini değiştirmek zorunda kalmış, bir taraftan silahlı çatışmaları devam ettirirken diğer yandan yerel isyanlar çıkarmaya çalışmıştır. Bu kapsamda işçi, köylü ve aydınların oluşturacağı bir cepheyle mücadele ederek uluslararası alanda meşruiyet kazanabilmek amacıyla, Kürdistan Ulusal Kurtuluş Cephesi'ni (*Eniya Rızgariya Netewayı Kurdistan, ERNK*) kurmuştur (İmset, 1993'ten akt. Demir, 2010: 269).

Şekil 2 PKK Terör Örgütünün Türkiye'deki Eylem Sayıları (1984-2017) (GTD, 2019).

Kuruluşundan itibaren PKK'nın gerçekleştirdiği eylem sayıları Şekil-2'dedir. Görüldüğü üzere, eylem sayılarında dönemsel artış ve azalışlar dikkat çekmektedir. 1984 yılındaki ilk eylemden sonra saldırıların o dönem zirve yaptığı 1993 yılına kadar yoğun gerilla savaşına ve sivillere yönelik terör saldırılarına devam eden (Kurum,

2018: 720) örgütün eylem sayısı, güvenlik kuvvetlerinin de etkin mücadelesi karşısında, azalmaya başlamıştır. 1994 yılından itibaren Türk ordusunun Güneydoğu bölgesindeki baskısını azaltmak amacıyla, eylem alanını kırsaldan şehirlere kaydırarak ülke geneline yaymayı amaçlayan (Kurum, 2018: 722) örgüt, 1990'ların sonunda üst düzey iki liderini kaybetmiştir. 1998'de KDP'ye sığınan Şemdin Sakık Türkiye'ye teslim edilmiş, 1999'da Abdullah Öcalan Kenya'da yakalanmıştır. Bu tarihten sonra silahlı grupların ülke dışına çıkmasını isteyen Öcalan'ın isteğini yerine getiren PKK, “serhildan” olarak adlandırılan “sivil itaatsizlik” kavramını ortaya atmış ve 1999-2005 döneminde silahlı saldırılar en düşük seviyeye inmiştir (Demir, 2010: 269). Kürt toplumunun siyasi ve kültürel haklarının anayasal olarak tanınmasının talep edildiği ve şiddetin görece az kullanıldığı bu dönemde (Kurum, 2018: 723-724) örgüt Kongra-Gel (Halk Kongresi) adlı yeni bir yapılanmaya geçmiş; uzun süreli ateşkes ilan ederek kendini savunma dışında şiddete başvurmayacağını açıklamıştır. ARGK'nın yerine Halk Savunma Güçleri (*Hezen Parastina Gel, HPG*) kurulmuştur (Kurum, 2016: 171).

Sivil itaatsizlik eylemlerinden beklediğini bulamayan PKK, 04-21 Mayıs 2005 tarihlerindeki 12. Kongre'de Kürdistan Demokratik Konfederalizmi (*Koma Komalen Kurdistan, KKK*) sözleşmesini kabul ederek alternatif bir devlet sistemine geçmeyi amaçlamıştır. 16-22 Mayıs 2007'de gerçekleştirilen 14. Kongre'de KKK ismi Kürdistan Halklar Topluluğu (*Koma Ciwaken Kurdistan, KCK*) olarak değiştirilmiş ve “demokratik özerklik” isteği vurgulanmıştır. Bu strateji değişikliği çerçevesinde bir taraftan sözde “(aktif) meşru müdafı” adı altında kırsalda eylemlere devam ederken, diğer taraftan demokrasi söylemi ile kitlesel şiddet eylemleri gerçekleştirerek siyasi ve toplumsal alanda, hem meşruiyet kazanma hem de güçlü olduğu mesajı verme çabası içerisine girmiştir (Kurum, 2018: 723-724). 2010'dan itibaren “Topyekûn Savunma Aşaması” ve devamında “Devrimci Halk Savaşı” söylemine dayandırılan şiddete devam ederken, Aralık 2012'den itibaren başlatılan “çözüm süreci” ile birlikte bazı silahlı gruplar sözde eylemsizlik kapsamında Türkiye'den çekilmeye başlamıştır (Kurum, 2016: 172).

Öte yandan 2011 yılından itibaren iç siyasi sistem üzerinde baskı kurmak isteyen PKK, Irak'taki istikrarsızlık ve Suriye'de başlayan krizi de fırsat bilerek eylemlerini artırmaya başlamıştır. Bununla birlikte, kamuoyunda “Demokratik Açılım Süreci”, “Çözüm Süreci” veya “Millî Birlik ve Kardeşlik Projesi” olarak bilinen süreç, 2013 Nevruz kutlamalarında Öcalan'ın silahlı eylemlere son verileceğini duyurmasıyla olumlu bir hava yaratmıştır. Çözüm sürecinde inisiyatifi elinde bulundurma çabasına dayalı bir strateji benimseyen örgüt, özellikle Türkiye'nin Suriye

sınırındaki gelişmeleri lehine kullanmaya çalışmıştır. Ekim 2014'te Suriye'de Kürtlerin yoğun olarak yaşadığı Kobani kentinin DAESH tarafından kuşatılması ve Türkiye'nin kendi topraklarından müdahaleye izin vermemesi üzerine, Şekil-2'de görüldüğü gibi terörist saldırıları yeniden tırmandırmıştır (Demir, 2017: 340-342).

11 Temmuz 2015 tarihinde sözde ateşkesin bozulduğunu açıklayan PKK'nın şiddet eylemleri bu süreçten sonra önemli oranda artmıştır. PKK, eylemlerini şehir merkezlerine taşıma amacıyla kentlerde örgütlemiş olduğu Yurtsever Devrimci Gençlik Hareketi (YDG-H) ile Sivil Savunma Kuvvetleri (YPS) adını verdiği yapıyı kullanarak 2015 yılı sonunda sokak ve mahalle ölçeğinde "öz yönetim" ve "öz savunma" adı altında bir tür alan hâkimiyeti kurma ve silahlı çatışma sürecini derinleştirmeyi hedeflemiştir (Yeşiltaş ve Özçelik, 17). Güvenlik kuvvetlerinin harekât kabiliyetini kısıtlamak amacıyla PKK, Cizre, Silopi, Sur, İdil, Nusaybin ilçelerinde hendek ve barikatlar oluşturmaya başlamıştır. 2015 sonunda operasyonlara hız veren güvenlik kuvvetleri hendek ve barikatlara yönelik faaliyetlerini Haziran 2016'da tamamlamış; PKK'nın eylem kapasitesini önemli oranda sınırlandırmıştır (Kurum, 2018: 728-729).

Kuruluşundan günümüze taktik ve stratejisinde dönemselsel olarak birçok değişikliğe giden PKK genel olarak silahlı saldırı, bombalama, intihar saldırısı ve mala zarar verme türünden eylemler gerçekleştirmiştir. Bu saldırılar çoğunlukla devlet kurumlarına yönelik olmakla birlikte özel şahıs ve kuruluşlar da ayırım gözetmeksizin hedef alınmıştır (Demir, 2010: 272-273). PKK Marksist-Leninist ideoloji üzerine kurulmasına rağmen dinî hassasiyeti yüksek olan halktan destek almak amacıyla İslamiyet'i kullanmayı da denemiştir. Bunun yanında propaganda faaliyetlerine de önem veren terör örgütü, yurt dışında ve yurt içinde her türlü iletişim aracını kullanarak devlet aleyhine yoğun propaganda faaliyetlerinde bulunmaktadır.

Örgütlenme ve eleman temini açısından sol ideoloji temelli terörist örgütlerinin benimsediği yöntemleri izleyen PKK, hem Türkiye'de hem de yurt dışında bölge, il, mahalle, köy, üniversite gibi isimler altında örgütlenmiş veya temsilcilikler kurmuştur. Batı Avrupa ülkelerinin terörist örgütler listesinde yer almasına rağmen PKK'nın bu ülkelerde sivil toplum faaliyeti görünümünde örgütlenerek faaliyet yürüttüğü bilinmektedir (Çağlar, 2009: 58).

Din Temelli Terörizm: Türkiye Hizbullahı ve FETÖ/PDY

Günümüzde din temelli terörizm¹³ denilince öncelikle İslam dinini referans alan terör örgütleri akla gelmektedir. Bunun nedeni, 11 Eylül saldırılarından sonra Batı'da ve özellikle ABD'de güçlenen İslam karşıtlığı

ve İslam dini ile terörizmin doğrudan ilişkilendirilmesidir. Tarihsel örnekler terörizmin dininin olmadığını göstermektedir. Tarihin ilk terörist hareketlerini anlatan *Zealot*, *Assasin* ve *Thug* kelimeleri sırasıyla Yahudi, Müslüman ve Hindu inançlarını referans alan terörist gruplarla ilişkilidir (Rapoport, 1984: 658; Hoffman, 1995: 658; Daftary, 2008: 61-62). ABD’de Hristiyan Kimlik Hareketi, *The Covenant*, *The Sword*, *The Arm of The Lord*, *The Order*, *Aryan Nations* gibi örgütler de Hristiyanlığı referans alan terörist örgütler arasında yer almaktadır (Hoffman, 1995; Juergensmeyer, 2003: 19-36; Al-Khattar, 2003: 29; Stern, 2004: 9-31).

Din temelli terörist örgütlerin ortak özelliği, kutsal metinleri kendi siyasi ideolojileri çerçevesinde yorumlayarak şiddeti meşru göstermektir. Çalışmasında din motifli terörizm kavramını tercih eden Terzi (2016: 11), “kendini meşrulaştırmak için dinî kaynaklara ve mukaddesata yani kutsal değerlere referansta bulunan politik şiddet” şeklinde bir tanımlama yapmaktadır. İslam dinini referans alarak şiddete başvuran din temelli terörist hareketler radikal İslamcı terörizm olarak adlandırılabilir. Birçok ülkede farklı isimlerle faaliyet gösteren radikal İslamcı terörizmin ortak amacı mevcut rejimlerin yıkılarak şeri kurallara, yani İslam Hukuku’na göre yönetilen İslam Devleti kurmaktır. Terörizmin bu türünün ortaya çıkışında ve yükselişinde SSCB’nin Afganistan’ı işgalinin, 1979 İran İslam Devrimi’nin ve Mısır’daki radikal gruplardan kaynaklı siyasi gelişmelerin önemli rolü olmuştur. O dönemlerde köktenci İslam adıyla anılan ve İslam dininin modern toplum değerlerinden arındırılarak “Asr-ı Saadet” olarak nitelendirilen İslamiyet’in ortaya çıktığı dönemi tekrar yaşamayı hayal eden dinî hareketler aşama aşama radikalleşmiş ve şiddet ön plana çıkarılmıştır. Bu radikalleşme sürecinde Mısır’da Hasan El-Benna ve Seyyid Kutup ile Pakistan’da Ebu’l A’la El-Mevdudi gibi din adamlarının şiddeti meşrulaştıran aşırı radikal söylemlerinin Müslümanlar ve dinî örgütler üzerinde önemli etkisi olmuştur (Avcı, 2011: 79-101).

Türkiye’deki din temelli terörist örgütlerin yükselişi 1979 İran İslam Devrimi’nden sonra başlamıştır. Bunların nihai amacı; Türkiye Cumhuriyeti Devleti’nin mevcut sosyal, siyasi, kültürel, hukuki ve ekonomik yapılarını tamamen ortadan kaldırarak yerine her yönüyle şeri kurallara dayalı bir İslam Cumhuriyeti kurmaktır. Bunun yanında Orta Doğu ülkelerini içine alan ve federal bir yapı içerisinde örgütlenmiş Birleşik İslam Devleti kurmayı amaçlayan örgütler de vardır. Örgütlerin çoğunun Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde ortaya çıktıkları ve varlıklarını o bölgelerde sürdürdükleri ileri sürülmektedir. Dolayısıyla bazı etnik milliyetçi/ayrılıkçı grupların İslam dinini kendi siyasi amaçlarını maskelemek için kullandıkları da söylenebilir. Radikal İslamcı terörizmin ayırt edici özelliği tebliğ¹⁴, davet, cemaat¹⁵ ve cihat¹⁶ olarak ifade edilen

aşamalı strateji doğrultusunda, hedef aldıkları bireylere kendi yorumladıkları şekliyle dini tanıtmaya (tebliğ) çalışmaktır. Daha sonra bireyler İslam'a davet adı altında yasal görünümlü cemaat ve benzeri yapılanmalara katılmaya ikna edilmeye çalışılır. Davete olumlu karşılık verenler ilk başta sıradan dinî bir topluluğun üyesi olduklarını düşünürler. Dinî eğitim görünümündeki teorik bilgilendirme sürecinde bireyler aşama aşama radikalleştirilerek şiddete başvurmak için hazır hâle getirilirler. Bu süreçte Kuran'daki bazı ayetlerin ve "cihat" kavramının şiddeti meşru gösterdiği konusu vurgulanır. Son aşamada tamamen radikalleşen bireyler Allah adına her türlü eylemi gerçekleştirebilecek teröristler hâline getirilirler (Avcı, 2011: 202-217).

Türkiye Hizbullahı¹⁷, İslami Büyük Doğu Akıncıları-Cephesi (İBDA-C)¹⁸, İslami Hareket Örgütü, İslami Cemiyet ve Cemaatler Birliği (Anadolu Federal İslam Devleti, Kaplancılar), Tevhid-Selam (Kudüs Ordusu) ve Fetullahçı Terör Örgütü/Paralel Devlet Yapılanması (FETÖ/PDY) Türkiye'de faaliyet gösteren örgütlere örnek olarak verilebilir (Çağlar, 2009: 61, 66; Terör Örgütleri, 2015; HSKY Genel Kurul Kararı, 2016). Bu örgütlerden en etkililerinden biri Türkiye Hizbullahı'dır. Türk Hizbullahı, Kürt Hizbullahı, Hizbullah veya İlim Grubu gibi isimlerle de anılan örgütün Lübnan'da kurulan Şii inancına dayanan Hizbullah Örgütü ile organik veya ideolojik bağı yoktur.

Kendi kaynaklarına göre 1979 yılında (Bagasi, 2004) Hüseyin Velioğlu ve arkadaşları tarafından Diyarbakır, Batman ve İstanbul'da yapılan toplantılar sonucu kurulan Türkiye Hizbullahı, 1991 yılına kadar tebliğ, davet, cemaat şeklindeki örgütlenme ile eğitim faaliyetlerine ağırlık vermiştir. 1991-2000 yılları şiddet yanlısı İlim Grubu ile şiddete karşı olan Menzil Grubu arasında güç mücadelesine sahne olmuş; Menzil Grubu tasfiye edilerek "cihat" safhasına geçilmiş ve şiddet eylemlerine başlanmıştır. Müteakiben Menzil Grubu, PKK¹⁹ ve güvenlik kuvvetleri ile çatışmaya giren örgüt, üyelerini "hicret"²⁰ adı altında batı illerine göç ettirerek hareket alanını genişletmeye başlamıştır. Bu süreç 17 Ocak 2000 tarihinde örgüt lideri Velioğlu'nun İstanbul'un Beykoz ilçesinde güvenlik güçlerince yapılan operasyonda ölü olarak ele geçirilmesi ile son bulmuştur. 2000 yılında başlayan yargılama ve tutuklamalar sonucu yok olma noktasına gelen ve yeniden toparlanma çalışmalarına başlayan örgüt yasal görünümlü gruplar aracılığıyla propaganda faaliyetlerine ağırlık vermiştir (Avcı, 2011: 177-192). 2001 yılında Diyarbakır Emniyet Müdürü Gaffar Okkan'a suikast olayından sonra şiddet eylemi görülmeyen örgüt Mustazaflarla Dayanışma Derneği (Mustazaf-Der), Peygamber Sevdalıları Platformu ile Hak ve Özgürlükler Platformu gibi yasal veya yasal görünümlü sivil toplum faaliyetlerine devam etmiştir (Çelen, 2016: 121-

123). Düzenlediği toplantı ve faaliyetlerle tabanda önemli sayıda kitleye sahip olduğunu ispat eden örgüt, zaman içerisinde partileşme faaliyetleri çerçevesinde siyasi yapısını güçlendirerek 2013 yılında Hür Dava Partisi'ni (Hüda-Par) kurmuştur (Çelen, 2016: 123; Koç ve Palabıyık, 2016: 507-508). Çelen'e göre örgüt, "Allah'ın partisi" anlamına gelen Hizbullah yerine Farsça'da Allah anlamındaki Huda sözcüğünü getirerek aynı anlama gelen bir isim kullanmaktadır (2016: 123).

Din temelli terörizmin Türkiye için oluşturduğu son tehdit 17-25 Aralık 2013'te "yolsuzluk soruşturması" adı altında gündeme gelen ve 15 Temmuz 2016'da başarısız darbe girişimiyle ortaya çıkan Fethullahçı Terör Örgütü/Paralel Devlet Yapılanması (FETÖ/PDY)'dir. Uzun süre şiddete başvurmadan, güvenlik kuvvetleri başta olmak üzere devletin bütün kurumlarında gizlice kadrolaşan FETÖ/PDY, siyasi iktidarı ele geçirmek için denediği gayri nizami yöntemler başarılı olmayınca geleneksel askerî darbe yöntemine başvurmuş ve gerçek yüzünü ortaya koymuştur. Dinî bir cemaat görünümünde, askerî ve sivil bürokrasi, sivil toplum, eğitim, iş hayatı, medya ve spor gibi birçok alanda, Mesihçi dinî bir ideoloji etrafında yüzden fazla ülkede örgütlenmiş olan FETÖ/PDY, ABD'nin Pensilvanya Eyaleti'nde yaşayan Fetullah Gülen tarafından yönetilmektedir (Köse, 2016).

Örgütün temelleri Gülen tarafından 1966 yılında atılmıştır. Bir süre Yeni Asya Grubu içerisinde kalan Gülen 1970'li yıllarda İzmir Kestanepazarı Kuran Kursu'nda görev yaptığı dönemde, çevresindeki arkadaşları ve sohbet toplantıları aracılığıyla ulaştığı sempatican grubu ile birlikte kendi adıyla anılan bu örgütü kurmuştur. Örgüt "Din, siyaset ve para" üçgeninde gelişimini tamamlamıştır. Amacı, toplumun dinî duygularını istismar ederek "himmet" adı altında topladığı maddi kaynakları, yurt içi ve yurt dışındaki eğitim kuruluşlarında kendi ilkeleri doğrultusunda yetiştirdiği insan kaynağını ve siyasi gücünü kullanarak devletin anayasal kurumlarında kadrolaşmak ve uluslararası platformlarda etkin bir güç hâline gelmek, gayri hukuksal yöntemlerle tasfiye ettiği kamu görevlilerinin yerine örgüt elemanlarını yerleştirerek siyasi iktidarı tamamıyla ele geçirmektir (HSYK Genel Kurul Kararı, 2016: 6).

İdeolojisi dinî bir temele dayanan FETÖ/PDY, izlediği melez strateji ile diğer din temelli terörist örgütlerden farklı özellikler sergilemektedir. Mutlak gizlilik ve sadakate dayanan bu stratejide dört konu ön plana çıkmaktadır. Birincisi, üyelerinin sadakatini ölçmek ve takip etmek üzere "imam", "ağabey" ve "abla" adıyla yapılan görevlendirmelerdir. Bu yöntem, SSCB'de Kızılordu'daki askerlerin ideolojiye olan sadakatini ölçmek üzere oluşturulan "siyasi komiserlik" kurumuna benzemektedir. İkincisi tüm

terörist örgütlerin başvurduğu “çocuk asker” ve “hızlı radikalleşme” metotlarıdır. FETÖ/PDY bu metodu 11-12 yaşlarındaki öğrencileri askerî liselere hazırlamak, yerleştirmek ve mesleki kariyerlerini takip etmek suretiyle uygulamıştır. Üçüncüsü, teröristlere psikolojik rahatlık sağlayan mafya ve terörist örgütlerin kullandığı suç ortaklığı metodudur. Son metot ise istihbarat alanında çift taraflı çalışan casusların içinde buldukları psikolojiyi yansıtan çift kimlikli yaşama biçimi olarak ortaya çıkmaktadır (Özcan, 2016).

Yukarıda özetlenen strateji ile 1960’lı yılların sonundan günümüze büyük bir gizlilik içerisinde kamu kurumlarında örgütlenen ve askerî darbe yapabilecek güce erişen FETÖ/PDY amacına ulaşamamış fakat darbe girişimi sonucu birçok can ve mal kaybına yol açmış, turizmden ekonomiye birçok alanda ülkeye büyük zararlar vermiştir. Darbe girişiminde 251 kişi hayatını kaybetmiş, 125.000’den fazla kamu görevlisi ihraç edilirken 31.000’den fazla kişi tutuklanmış veya hüküm giymiştir (Anadolu Ajansı, 2019; TRT, 2019; Basın İlan Kurumu, 2019).

Küresel Terörizm ve Türkiye

Rapoport’un “dinî dalga” olarak tanımladığı dördüncü terörizm dalgası 11 Eylül’den sonra boyut değiştirerek küresel terörizm olarak anılmaya başlamıştır. Küresel terörizm, radikal İslamcı terörizmi dünyanın birçok ülkesine taşımış ve şiddetin ne kadar tehlikeli boyutlara varabileceğini ortaya koymuştur (Kongar, 2005: 95-96). Türkiye de küresel terörizmden etkilenen ülkeler arasında ilk sıralarda yer almıştır. Tarihsel olarak bir önceki başlıkta incelenen terörizm türleri ile mücadele etmek zorunda kalan Türkiye, 11 Eylül’den sonra küresel bir tehdit hâline gelen El-Kaide ve DAESH gibi ülke dışında faaliyet gösteren radikal dinci terörist örgütler ile yabancı terörist savaşçıların kendi topraklarındaki eylemlerine de hedef olmuştur.

El-Kaide, Türkiye’deki Batılı ülkelerle ilişkili kişi ve kuruluşları hedef alırken, DAESH metropollerde hedef gözetmeksizin intihar saldırıları düzenlemiştir. El-Kaide’nin 15-20 Kasım 2003 tarihinde İstanbul’da eş zamanlı olarak gerçekleştirdiği bombalı saldırılarda 63 kişi ölmüş 750 kişi yaralanmıştır (Karaağaçlı, 2009). Yabancı terörist savaşçılarla ilgili yapılan bir çalışmaya göre, 20 Mart 2014-19 Mart 2016 tarihleri arasında Türkiye’de gerçekleşen DAESH bağlantılı 12 saldırıda 158 kişi hayatını kaybetmiş ve 763 kişi yaralanmıştır (Yalçınkaya, 2017: 38). Bu araştırmadan sonra Şanlıurfa ve Gaziantep ve İstanbul’da gerçekleşen DAESH saldırılarında da 173 kişi hayatını kaybetmiş, 476 kişi yaralanmıştır (Habertürk, 2016; Ağralı, 2019). Türkiye, Suriye kaynaklı DAESH tehdidini

sınır ötesinde bertaraf edebilmek maksadıyla, 24 Ağustos 2016 tarihinden itibaren Fırat Kalkanı Harekâtı'nı icra etmek zorunda kalmıştır (Ağralı, 2019).

Sonuç

Tarihî kökeni M.S. birinci yüzyıla kadar uzanan terörizm konusundaki araştırmalar genellikle 1789 Fransız İhtilali ile 1880'lerde Çarlık Rusyası'nda ortaya çıkan anarşist hareketlerle başlatılmaktadır. Terörizmin küresel boyutta bir tehdit olarak algılanması ise 11 Eylül 2001'de din temelli bir terörist örgüt olan El Kaide'nin ABD'deki saldırılarından sonraki döneme tekabül etmektedir. 1979 İran İslam Devrimi'nden sonra yükselen ve çoğunlukla İslam dinini referans alan din temelli terörizm 11 Eylül saldırıları ile küresel bir boyuta evrilmiştir.

Türkiye'de terörizm olgusu ise dünyadaki örneklerinden bazı konularda farklılıklar sergilemektedir. Dünyanın 11 Eylül'den sonra farkına varmaya başladığı bu tehdit, Türkiye için yeni bir sorun değildir. Küresel Terörizm Veritabanı'na göre 1970-2017 yılları arasında Türkiye 70'e yakın terörist örgüt tarafından gerçekleştirilen 4.287 saldırının hedefi olmuştur. Türkiye'nin sol ideoloji temelli, etnik ayrılıkçı/milliyetçi, din temelli ve küresel terörizmin hedefi olması ülkeyi bu konuda farklı bir konuma taşımaktadır.

Cumhuriyetin kuruluşundan sonra Anadolu'daki ayaklanmalar hariç tutulduğunda, Türkiye'de modern anlamda terörist hareketlerin ortaya çıkışı, dünyada 1960'ların sonunda yükselişe geçen sol ideoloji temelli hareketlerle olmuştur. Yeni sol dalga olarak anılan o dönemden günümüze Türkiye'de birbiri üzerine binerek ilerleyen dört farklı terörizm dalgasının etkili olduğu söylenebilir. 1970'lerin başlarında sol ideoloji temelli terörist örgütler ülke içinde eylemlerine devam ederken, etnik ayrılıkçı/milliyetçi bir özellik sergileyen Ermeni terörizmi 1973-1984 döneminde yurt dışında ve yurt içinde Türkiye'yi hedef almıştır. Diğer bir etnik ayrılıkçı/milliyetçi terörist örgüt olan PKK şiddeti ise 1984'te başlamış ve hâlen devam etmektedir. 1979'da İran İslam Devrimi ve SSCB'nin Afganistan'ı işgalinden sonra dünyada dinî terör dalgasının yükselişe geçmesi ile birlikte Türkiye'de İslam dinini referans din temelli terörist örgütler kurularak şiddete başvurmaya başlamışlardır. 2001'den itibaren de Türkiye kendi topraklarında din temelli küresel terörist örgütlerin saldırılarına hedef olmuştur.

Genel olarak değerlendirildiğinde, Türkiye'de terörizmin

tarihsel olarak süreklilik gösteren, rejim veya sınır değişikliğini amaçlayan, çoğunlukla dışa bağımlı, kırsaldan kente yayılan, ulusal ve uluslararası politika değişikliklerine göre süratle strateji değiştirebilen, gelişen taktik ve teknikleri hızla benimseme kapasitesine sahip, diğer ulusal ve uluslararası yasa dışı oluşumlarla işbirliğine açık bir özellik sergiledikleri söylenebilir. Tarihsel olarak Türkiye’de faaliyet gösteren terörist örgütlerin amaçlarına ulaşamadıkları dikkate alındığında, uygulanan mücadele stratejilerinin de incelemeye değer olduğu düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

- Ağralı, B. (2019). *Türkiye'nin IŞİD ile Aktif Mücadelesi: Fırat Kalkanı Harekatı*, 11 Ocak 2019, <https://www.akademikparadigma.com/turkiyenin-isid-ile-aktif-mucadelesi-firat-kalkani-harekat/> Erişim tarihi: 15 Mart 2019.
- Al-Khattar, A. M. (2003). *Religion and Terrorism: An Interfaith Perspective*, London: Praeger Publishers.
- Anadolu Ajansı Resmî İnternet Sitesi. <https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/savci-kirazin-sehit-edilmesine-iliskin-iddianamenin-detaylari/1179965> Erişim tarihi: 05 Şubat 2019
- Anadolu Ajansı Resmî İnternet Sitesi. <https://www.aa.com.tr/tr/gunun-basliklari/salih-mirzabeyoglu-hayatini-kaybetti/1147738> Erişim tarihi: 05 Şubat 2019
- Avcı, E. (2011). *Radikal İslamcı Terörizmin Meşru Gösterilmesi: Türkiye Hizbullahı Örneği*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Kara Harp Okulu Savunma Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Bagasi, İ. (2004). *Kendi Dilinden Hizbullah ve Mücadele Tarihinden Önemli Kesitler*, <<http://www.huseynisevda.net>>, Erişim Tarihi: 15 Ağustos 2010.
- Basın İlan Kurumu Resmî İnternet Sitesi. <https://www.bik.gov.tr/15-temmuzdan-bugune-kamudan-ihrac-edilenlerin-sayisi/> Erişim tarihi: 05 Şubat 2019
- Çağlar, A. (2009). Türkiye'de Terör: Genel Bir Değerlendirme, Ali Çağlar (ed.) *Terör ve Türkiye*, Ankara: Gazi Kitabevi, 37-88.
- Çelen, M. S. (2016). *Eylemleriyle Türkiye Hizbullahı ve Legalleşme Süreci*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Çitlioğlu, E. (1998). *Yedekteki Taşeron: ASALA*. 2'nci Baskı, Ankara: Ümit Yayıncılık.
- Çitlioğlu, Ercan. (2001). *Tahran-Ankara Hattında Hizbullah*. Ankara: Ümit Yayıncılık .
- Daftary, F. (2008). *Alamut Efsaneleri*. (çev. Özgür Çelebi), Ankara: Yurt Kitap-Yayın.
- DDGMCB. Diyarbakır Devlet Güvenlik Mahkemesi Cumhuriyet Başsavcılığı (DDGMCB) Hizbullah Terör Örgütü İddianamesi, Hazırlık Nu.: 2000/143, 24 Mayıs 2000.
- Demir, C.K. (2010). *Sebeplerinden Mücadele Yöntemlerine Avrupa'da Etnik Ayrılıkçı Terörizmin Analizi; PIRA, ETA, PKK*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Kara Harp Okulu Savunma Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Demir, C.K. (2017). *Sebeplerinden Mücadele Yöntemlerine Etnik Ayrılıkçı Terörizm: PIRA, ETA, PKK*, Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Faraç, M. (2002). *Batman'dan Beykoz'a Hizbullah'ın Kanlı Yolculuğu*, 2'nci

Baskı, İstanbul: Günizi Yayıncılık.

- Global Terrorism Database. <<http://www.start.umd.edu/gtd/search/Results.aspx?search=pkk&sa.x=-451&sa.y=-208&sa=Search>>, Erişim Tarihi: 19 Mart 2019.
- Guelke, A. (1995). *The Age of Terrorism and The International Political System*, London: Tauris Academic Studies.
- Gunn, C. (2012). Cinayetin Cezasız Kalması: Soghomon Tehlirian, ASALA VE Adalet Komandoları, 1921–1984, *Ermeni Araştırmaları*, 42, 125-146.
- Günay, N. (2012). Ermenilerin Kurdukları Cemiyetler ve Komitelerin Maraş ve Çevresindeki Faaliyetleri, *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 163, Aralık, 21-44.
- Habertürk İnternet Sitesi. <<http://m.haberturk.com/gundem/haber/1264903-terror-orgutu-isisdin-turkiyeye-yonelik-gerceklestirdigi-saldirilar>> Erişim Tarihi: 11 Şubat 2019.
- Halaçoğlu, Y. (2001). *Ermeni Tehciri ve Gerçekler (1914-1918)*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Hoffman, B. (1995). Holy Terror: The Implications of Terrorism Motivated by a Religious Imperative, *Studies in Conflict and Terrorism*, 18, 271-284.
- Hakimler ve Savcılar Yüksek Kurulu (HSKY) Genel Kurul Kararı, Karar No: 2016/426, 24 Ağustos 2016. <<http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2016/08/20160825-5.pdf>> Erişim Tarihi: 15 Ocak 2017.
- İçişleri Bakanlığı. *Bir Terör Örgütünün Bitmeyen Senaryosu Nuriye Gülmen ve Semih Özakça Gerçeği*, Temmuz 2017.
- Juergensmeyer, M. (2003). *Terror in the Mind of God: The Global Rise of Religious Violence*, Berkeley: University of California Press.
- Karaağaçlı, A. (2009). 11 Eylül Sonrası El Kaide, 07 Kasım 2009. Bilge İnsanlar Stratejik Araştırmalar Merkezi, <http://www.bilgesam.org/incele/1244/-11-eylul-sonrasi-el-kaide/#.XRPG6i3BJZo> Erişim tarihi: 17 Şubat 2019.
- Karabudak, N. (2000). *THKP-C'den DHKP-C'ye Devrimci Sol Örgütü Üzerine Bir İnceleme*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Karaca, B. (2015). Terör Algısının ve Teröre Karşı Verilen Tepkilerin Değişim Sürecinde Ermeni Terörü, *Ermeni Araştırmaları*, 50, 215-230.
- Karakoç, E. (2008). *Türk Basınında Ermeni Terörü (1973–1984)*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul.
- Koç, Y. ve A. Palabıyık. (2016). Türk Siyasal Yaşamında İslami Kürt Bir Muhalefet Partisi: Hür Dava Partisi Örneği, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 9(47), Aralık, 504-528.

- Kongar, E. (2005). *Küresel Terör ve Türkiye*, İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Körpe, Ö. (2013). *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Ayaklanmalar 1800-1938*, İstanbul: Paraf Yayınları.
- Köse, T. (2016). FETÖ ve PKK'nın Lider Kadrolarının Tasfiyesinin Terörle Mücadeleye Katkıları, *SETA Perspective*, 137, Temmuz, <<http://www.setav.org>> Erişim Tarihi: 16 Ocak 2017.
- Kurum, M. (2018). *Terörist Örgüt PKK Şiddeti ile Örgütün Desteklediği Siyasi Partilerin Oy Oranları İlişkisi*, Uluslararası 10. Uludağ Uluslararası İlişkiler Kongresi, Diplomasi ve Savaşın Değişen Rolü, 8-10 Ekim, Bursa, 711-742.
- Kurum, M. (2016). *Terörist Örgütlerin Güvenlik Ortamları ve PKK*. Ankara: Nobel Bilimsel Eserler.
- Lewitt, M.A. (2002). Political Economy of Middle East Terrorism, Aralık 2002, *Middle East Review of International Affairs*, 6(4), <<http://meria.idc.ac.il/journal/2002/issue4/jv6na3.html>>, Erişim Tarihi: 18 Kasım 2006.
- Ortaylı, İ. (2002). *Dünyada ve Türkiye'de Tarihte Terör*. Dünyada ve Türkiye'de Terör Konferansı Ekonomik ve Sosyal Yapıya Yansımaları, Ankara, Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası, 20-24 Mayıs, 5-13.
- Özcan, N.A. (2002). *Bir Terör Örgütü Olarak PKK; İdeolojisi, Yöntemi, Yükselişi ve Çöküşü*. Dünyada ve Türkiye'de Terör Konferansı Ekonomik ve Sosyal Yapıya Yansımaları, Ankara, Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası, 20-24 Mayıs, 107-120.
- Özcan, N.A. (2016). FETÖ'cü subay ifadelerinin düşündürdükleri-1. Milliyet Gazetesi İnternet Sitesi, <<http://www.milliyet.com.tr/feto-cu-subay-ifadelerinin-siyaset-ydetay-2358621/>> Erişim Tarihi: 09 Aralık 2016.
- Rapoport, D.C. (1984). Fear and Trembling: Terrorism in Three Religious Traditions, *The American Political Science Review*, 78(3), Eylül, 658-677.
- Rapoport, D.C. (2004). The Four Waves of Modern Terrorism, Audrey Kurth CRONIN ve James M. LUDDES (eds.), *Attacking Terrorism: Elements of a Grand Strategy*, Washington: Georgetown University Press, 46-73.
- Savcı, S. (1985). *Ermeni Terörü ve Türk Kamuoyu*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Sayarı, S. (1987). The Terrorist Movement in Turkey: Social Composition and Generational Changes, *Conflict Quarterly*, 7(1), Kış, 21-32.
- Star İnternet Sitesi. (2013) *Gezi olaylarında yasa dışı örgütler koalisyona yaptı*, 20 Eylül, <https://www.star.com.tr/politika/gezi-olaylarinda-yasadisi-orgutler-koalisyon-yapti-haber-790878/> Erişim tarihi: 19 Mart 2019.
- Stern, J. (2004). *Terror in the Name of God: Why Religious Militants Kill*, New

York: Harper Collins Publishers.

Terör Örgütleri İnternet Sitesi. (2015) <[http:// www.terororgutleri.com](http://www.terororgutleri.com)>, Erişim Tarihi: 01 Mayıs 2015.

Terzi, M. (2016). *Din Referanslı Terörizm Üzerine*, Ankara: Edge&Elhan Kitap Yayın Dağıtım.

Tololyan, K. (1987). Martyrdom as Legitimacy: Terrorism, Religion and Symbolic Appropriation in the Armenian Diaspora. P. Wilkinson ve A.M. Stewart (ed.), *Contemporary Research on Terrorism*, Aberdeen: Aberdeen University Press, 89-103.

Topal, A.H. (2004). Uluslararası Hukukta Terörizmin Tanımlanması Sorunu, *E-Akademi.org*. 06 Ekim, 32, <www.e-akademi.org>, Erişim Tarihi: 21 Mayıs 2015.

Törel, T. (2002). PKK Terör Örgütü (Tarihsel ve Siyasal Gelişim Süreci Bakımından İncelenmesi) 1978-1998. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta.

TRT Haber Resmî İnternet Sitesi. <https://www.trthaber.com/haber/gundem/fetoden-tutuklu-ve-hukumlu-sayisi-31-bin-88-400107.html>_ Erişim tarihi: 07 Mart 2019.

Uluçevik, T. (2015). Dışişleri Bakanlığı'nın Emekli Mensuplarının Asala'nın Şehit Ettiği Devlet Görevlilerini ve Onların Aile Bireylerini Anmak İçin Düzenledikleri Saygı Yürüyüşü Vesilesiyle Emekli Büyükelçi Tugay Uluçevik Tarafından Yapılan Konuşma, 25 Nisan, http://www.mfa.gov.tr/disisleri-bakanligi_nin-emekli-mensuplarinin-asala_nin-sehit-ettigi-devlet-gorevli-ve-onlari-aile-bireylerini-anmak-icin.tr.mfa Erişim tarihi: 14 Mart 2019.

White, S. (2013). *Osmanlı'da İsyân İklimi Erken Modern Dönemde Celali İsyânları* (çev. Nurettin Elhüseyni), İstanbul: Alfa Basım.

Yalçınkaya, H. (2017). IŞİD'in Yabancı Savaşçıları ve Yarattığı Tehdit: Türkiye'nin Tecrübesi (2014-2016), *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, 14(53), s. 23-43.

Yeşiltaş, M. ve N. Özçelik. (2016). *PKK Terörünün Yeni Dinamikleri: Radikalleşme ve Şehir Çatışması*, 157, Nisan, Ankara: Seta Yayınları.

¹ Kurtuluş Savaşı dönemindeki ayaklanmalar; Pontus Ayaklanması (1916-1923), Koçgiri Ayaklanması (1919-1921); Cumhuriyet dönemindeki ayaklanmalar; Nasturi Ayaklanması (1924), Şeyh Sait Ayaklanması (1923-1926), Ağrı Ayaklanmaları (1926-1932) ve Dersim Ayaklanması (1937-1938)'dir (Körpe, 2013: 293-342).

² 16'ncı yüzyıl sonlarında, günümüzdeki Karaman ili civarında başlayarak Anadolu'nun birçok bölgesini etkileyen Celali İsyânları; mağdur olduklarını düşünen halk kitleleri tarafından desteklenmiştir. Başlangıçta adalet elde etmek için yola çıktıklarını iddia eden bu gruplar zamanla adaletsizliğe neden olmuşlardır. Osmanlı Devleti'ni bir süre meşgul eden bu isyanlar Kuyucu Murat Paşa'nın sert tedbirleri ile bastırılmıştır (Ortaylı, 2002: 7-11). Bazı araştırmacılar

Celali İsyancıları'nı 16'ncı yüzyıl sonlarında Doğu Akdeniz'i etkisi altına alarak büyük bir kuraklığa ve kıtlığa neden olan Küçük Buzul Çağı olarak adlandırılan dönemde ortaya çıkan eşkıyalığın yükselişiyle açıklamışlardır (White, 2013: 195-245).

³ Sol ideoloji temelli örgütler elemanlarını özgürlük savaşçısı ve gerilla olarak tanımlarlar. Bunun birinci nedeni olumsuz ve aşağılayıcı bir anlam taşıyan terörist kelimesinden kaçınmak; ikincisi ise Uluslararası Hukuk'un gerillaya tanıdığı statüden faydalanmaktır. Çünkü 1949 Cenevre Sözleşmeleri'ne Ek 1977 tarihli Protokollerde gerilla savaşçılarına belirli şartlar dâhilinde savaşan statüsü tanınarak savaş esirlerinin korunmasına ilişkin kurallarının uygulanması kabul edilmiştir (Topal, 2004). Dolayısıyla terörist örgütler mücadelelerinin Silahlı Çatışmalar Hukuku kapsamında olduğu iddiasını güçlendirmek için gerilla olarak anılmak ve savaşan statüsünü kazanmak isterler. Teröristlerin kendilerini gerilla olarak tanımlamasının Uluslararası Hukuk açısından bir bağlayıcılığı bulunmamaktadır.

⁴ 1971 yılında Türkiye Halk Kurtuluş Partisi Cephesi (THKP-C) adıyla kurulan örgüt, 1994'te yaptığı kongrede DHKP-C adını almıştır. 1975'te başlayan fikir ayrılıkları nedeniyle, Devrimci Gençlik (DEV-GENÇ), Devrimci Yol (DEV-YOL) ve Devrimci Sol (DEV-SOL) gibi farklı kollarında faaliyet göstermiştir (Karabudak, 2000).

⁵ Türkiye Komünist Partisi/Marksist-Leninist (TKP/ML), Türkiye İhtilalci İşçi Köylü Partisi (TİİKP) içindeki hizipleşmenin ürünü olarak 1972 yılında kurulmuştur. TKP/ML, Doğu Anadolu Bölge Komitesi (DABK), Türkiye İşçi Köylü Komünist Ordusu (TİKKO), Türkiye Marksist Leninist Gençlik Birliği (TMLGB) gibi alt birim ve fraksiyonlardan oluşmaktadır (Terör Örgütleri, 2015).

⁶ TKP/ML ve TİKKO'nun devamı niteliğinde olan MKP, 2002 yılında Tunceli'deki bir kongrede kurulmuştur. Halkın Kurtuluş Ordusu (HKO), Maoist Gençlik Birliği (MGB), Yeni Demokrat Gençlik (YDG) ve Devrimci Demokrat Sendikal Birlik (DDSB) gibi yapılanmaları mevcuttur (Terör Örgütleri, 2015).

⁷ 1994'te TKP/ML ve Türkiye Komünist İşçi Hareketi (TKİH)'nin birleşmesiyle kurulmuştur (Terör Örgütleri, 2015).

⁸ 1971 yılında kurulan THKO, 1972 yılında Deniz Gezmiş, Yusuf Aslan ve Hüseyin İnan'ın idamlarından sonra etkisiz hâle gelmiştir (Sayarı, 1987: 24).

⁹ Osmanlı Devleti Birinci Dünya Savaşı'na girdikten sonra Ermeni örgütlerinin düşmanla işbirliği yapmaları ve Anadolu'nun farklı bölgelerinde isyanlar çıkarmaları üzerine, alınan bölgesel tedbirler yetersiz kalınca, önce İçişleri Bakanı Talat Paşa'nın kararı ve daha sonra çıkarılan bir Kanun'la Ermenilerin isyan çıkaramayacak şekilde küçük gruplar hâlinde sınır dışına çıkarılmalarına karar verilmiştir. Bu olay, zorunlu göç anlamına gelen "Tehcir" adıyla anılmaktadır (Halaçoğlu, 2001: 45-53).

¹⁰ PFLP üyelerinin El Fetih Örgütü ve Suriye Askerî İstihbarat Örgütünün denetimindeki El Saika üyeleri ile birlikte 1970'li yıllarda Kırım'daki Sivastopol Rus Askerî Akademisinde eğitildikleri, Sovyet istihbarat servislerinden teorik eğitim aldıkları bilinmektedir (Çitlioğlu, 1998: 15).

¹¹ Fransa (37), İsviçre (25), İtalya (20), Lübnan (17), ABD (15), Türkiye (13), İspanya (11), İran (7), Belçika (6), İngiltere (5), Danimarka (4), Kanada (4), Yunanistan (4), Batı Almanya (4), Hollanda (2), Portekiz (2), Avusturya (1), Irak (1), SSCB (1), Bulgaristan (1) ve Yugoslavya (1) Ermeni terörizminin saldırı gerçekleştirdiği ülkelerdir (Savcı, 1985: 42-43).

¹² PKK dönem dönem ulusal ve uluslararası ortamdaki gelişmelere göre teşkilatlanmasında yenilikler yapmış ve 2002'de KADEK, 2003'te Kongra-Gel, 2005'te KKK (Kürdistan Demokratik Konfederalizmi), 2007'de KCK (Kürdistan Halklar Topluluğu) 2011'de PKK-KCK isimlerini kullanmıştır.

¹³ Literatürde dinî motifli terörizm, dinci terörizm, dinî motivasyonlu terörizm, din maskeli terörizm, din eksenli terörizm, din temalı terörizm, dinî söylemle açıklanan terörizm gibi birçok farklı kavrama rastlanılmaktadır. Bu çalışmada din temelli terörizm kavramı tercih edilmiştir.

¹⁴ Arapça kökenli "tebliğ" kelimesi; "bildirme, haber verme" anlamına gelmektedir (TDK, 2018).

¹⁵ Arapça kökenli "cemaat" kelimesi; "bir imama uyup namaz kılan kişiler; insan kalabalığı, topluluk; bir dinden veya bir soydan olanların topluluğu" anlamlarına gelmektedir (TDK, 2018). Radikal İslamcı teröristler kendilerini cemaat olarak tanımlayarak üyelerine yasal zeminde dinî

faaliyet gösteren topluluklar oldukları mesajını verirler.

¹⁶ Arapça'da "mücadele etmek ve çaba göstermek" anlamına gelen "jahada" fiilinden türetilen "cihat" kelimesi "muharebe etmek" anlamına gelen "qital" kelimesini de çağrıştırmaktadır. Fakat "qital" öldürme ve kan dökmeyi gerektirirken cihat kutsal amaçlar için çaba göstermeyi vurgulamaktadır. Cihat kavramının "kişinin kendisiyle mücadele etmesi" gibi bir anlam taşıdığı da bilinmesine rağmen, teröristler bu kavramı İslam düşmanı olarak gördükleri şahısları öldürmek için başvurdukları kutsal bir eylem olarak yorumlarlar (Avcı, 2011: 101-106).

¹⁷ Türkçeye Arapçadaki "hizb" kelimesinden geçen "hizip" kelimesi "bölük, kısım; bir siyasi partinin içinde, partinin izlemekte olduğu ana siyasi çizgiye karşı olan, ayrı bir teşkilat merkezi bulunan ve partinin çoğunlukla aldığı kararlara karşı savaşıyan parti içi grup, fraksiyon, klik" anlamlarına gelmektedir (TKD, 2018). Hizbullah kelimesinin türetildiği "Hizb-ul Allah" ise "Allah'ın partisi, Allah'ın taraftarı" anlamında kullanılmaktadır (DDGMCB, 2000: 15).

¹⁸ Salih Mirzabeyoğlu adıyla bilinen Salih İzzet Erdiř tarafından 1980 yılında kurulmuştur. 1997'de İstanbul'da düzenlenen operasyonlarda örgütün yönetici kadrosu ve elemanları yakalanarak cezaevine konulmuş; örgüt lideri Salih İzzet Erdiř "Anayasal düzeni silah zoruyla değiştirmek suçundan" idam cezasına çarptırılmıştır (Terör Örgütleri, 2015). Türk Ceza Kanunu'nda yapılan değişiklikle idam cezasının kaldırılması üzerine, yeniden yargılanma talebi kabul edilen Erdiř 2014 yılında tahliye edilmiş, 15 Mayıs 2018 tarihinde ölmüştür (Anadolu Ajansı, 2019).

¹⁹ Türkiye Hizbullahı ile PKK arasında yaşanan silahlı çatışmalar nedeniyle PKK, devletin Hizbullah'ı desteklediği yönünde iddialar ortaya atmış ise de Hizbullah tarafından kabul edilmeyen bu iddiaları doğrulayan bir delil ortaya çıkmamıştır.

²⁰ Arapça kökenli "hicret" kelimesi Türkçede "göç" anlamına gelmektedir. İslamiyet'in ilk yıllarında Müslümanların Mekke'den Medine'ye yaptıkları "hicret" ile Hizbullah üyelerinin batı illerine yaptıkları göç arasında ilişki kurularak bu eyleme kutsal bir anlam yüklenmeye çalışılmıştır.

EXTENDED SUMMARY

TERRORISM IN TURKEY FROM THE NEW LEFT WAVE TO THE GLOBAL WAVE

Terrorism studies generally starts with the French Revolution in 1789 or the anarchist movements emerged in the 1880s in Tsarist Russia, although the historical roots of terrorism date back to the first century AD. The terrorist attacks, carried out in the USA on 11th September, 2001 by Al-Qaeda that is a religious motivated terrorist organization has converted terrorism perception to a global threat. Thus, religious-based terrorism, which rose after the Iranian Islamic Revolution in 1979 and mostly referred to the Islam, evolved into a global dimension after the 9/11 attacks.

The phenomenon of terrorism in Turkey differs from the similar samples in other countries in many dimensions. Terrorism, a threat that most of the countries all around the World started to notice after 11/9, is not a new problem for Turkey. The aim of this study is to examine the historical development of terrorism in Turkey from the late 1960s to the present. In this context, a general framework is primarily drawn related to terrorism incidents in Turkey, based on data retrieved from the Global Terrorism Database (GTD). Subsequently, based on the information about the terrorist organizations which have been active in Turkey, a classification was generated as left-ideology-based, ethnic nationalist/separatist, religious-based and global terrorism. Within the framework of this classification, the most active terrorist organizations in Turkey were examined in the light of information obtained from open sources.

The rise of political violence in the world at the end of 1960s affected Turkey as well. Along with the New Left Wave, which is the third wave of terrorism erupted at that time, the number of left-ideologic and ethnic separatist/nationalist terrorist organizations increased rapidly. Additionally, together with the effect of the religious wave started in 1980s and evolved to a global dimension after 2001, Turkey was targetted by all types of terrorism. Since Turkey was attacked by ideologic, ethnic seperatist/nationalist, religious-based terrorism, it is one of the main target country of terrorism in the world. According to the GTD, Turkey became the target of 4.387 terrorist attacks carried out by nearly 70 different terrorist organizations or affiliated groups

between 1970 and 2017.

In case that the riots in Anatolia, emerged after the foundation of Turkish Republic are excluded, modern terrorism in Turkey came to existence along with the rise of left-ideology-based movements at the late 1960s. From that period known as New Left Wave to the present, it can be argued that four terrorism waves overlapping each other has affected Turkey. While left-ideology-based terrorist organizations are continuing their attacks inland, Armenian terrorism, a type of ethnic seperatist/nationalist terrorist organization, started to target Turkey inland and abroad in 1973-1984. PKK, another ethnic seperatist/nationalist terrorist organisation, started its violent acts in 1984 and still ongoing. Following that the rise of religious based terrorism in the world after Iranian Islamic Revolution and USSR invasion of Afghanistan in 1979, religious motivated terrorism in Turkey began to resort to violence. Since 2003, Turkey has been targetted in its own territory by religious based terrorist organisations.

Among the left ideological terrorist organisations active in Turkey are Revolutionary People Liberation Front (DHKP-C), Turkish Communist Party-Marxist Leninist (TKP/ML), Maoist Communist Party (MKP), Marxist Leninist Communist Party (MLKP), and Turkish People Liberation Army (THKO). Having common aims in terms of changing democratic regime to a socialist one, these organisations argue rural or urban guerilla strategies. The second terrorism wave in Turkey covers ethnic seperatist/nationalist terrorism like Ermenian terrorism (ASALA, JCAG-ARA) or Kurdish terrorism like PKK. 75% of the terrorist attacks in Turkey was performed by ethnic seperatist/nationalist terrorist organisations. The third terrorism wave which starts at 1980s, which overlaps with the second wave, is religious-based-terrorism. Turkish Hizbollah, IBDA-C and FETÖ/PDY can be listed as the most dangerous religious motivated terrorist groups in Turkey. The global terrorism wave, the fourth wave in Turkey, covers religious motivated groups like Al-Qaeda and DEASH.

The results show that terrorist organizations in Turkey have similar aims in terms of the regime and the border changes, that they are mostly dependent on foreign support and open to the cooperation with the national and international illegal entities, that they can revise their strategies periodically based on the regional and international developments, that they can adapt new tactics and techniques rapidly, that they use urban and rural

guerilla strategies and show continuity historically. Having observed that the terrorist organisations in Turkey could not reach their aims historically, it is thought that the counter-strategies of Turkey can be taken into consideration for further studies.